

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Rómer Flóris:

Pest újjátelepítéséről¹

(Részlet)

Nagy és sokszoros volt a tusa, melyet Pest birtoka miatt vívtak; sokáig ostromolta a török, hogy foglalása után ismét inkább pusztíthasson; sokat és készakarva is rontott ezen szerencsétlen városra a német hadsereg, hogy a töröknek a visszaszerzés esetében menhelyet ne nyújthasson. – Végre felvillant a boldog nap, mely az ötször elvesztett várost a császári hadsereg ötödször birtokába ejtette.

Ha már a török iga alatti város sorsa könyörületre méltó volt, még inkább megérdemlé a szánalmat a kőhalom, melyre a győzők a magyar zászlóval együtt a kétféjű sast feltűzték. Omladék és romhány, elszórt piszkos katonatanyák és bedőlő félben levő lóólak valának az egyedüli építési maradványok, melyeket a seregek véres verítékkel visszafoglaltak. Egyedül a törökök mecsetjeik és fürdőik lehettek még némileg jobb karban, hogy az új telepítvényeseknek imolákul és lakhelyekül szolgáljanak. A hajdani jó módú polgárság kihalt, az ideiglenes lakókat idegenek képezték, kiket egyedül a katonákkal való kereskedés és nyereszkesedés csalt ide, vagy a török hódoltsági viszonyok miatt itt szolgálni kényszerültek.

Ilyen volt Pest, melyet a töröktől visszanyertek; innen kezdődik a város újjászületése, innen támadt azon sajnós, majdnem általán elterjedt és még a műveltebbek által is valóban tartott balhit, hogy Pest egészen új város, holott a budai várnál sokkal régiebb, az újra szervezkedő budai várossal éppen egyidejű! A visszafoglalók első és legnagyobb gondja volt a két várost, melyet azonban csak egynek tekintettek, tisztítani, az omladékot kihordatni és az építésre szükséges mesterembereket és munkásokat telepíteni. Hogy a nélkülözhetetlen összeköttetés mielőbb eszközölthessék, Gössingernek, a császári főkapitánynak parancsolák, hogy azon helyen, hol az ellenség hajóhídja állt, ti. a váci kapu melletti köröndtől; a budai várnak délkeleti, a Dunánál álló bástyának irányában egy hajóhidat állítson fel; a másik két hídnak anyagát pedig a hidászok parancsnoka őrizni köteles volt. [...]

Nagy bölcsen elrendelték, hogy mindazon mesteremberek, kik a várak és a városok felépítésére kellenek, ú. m. kovácsok, fazekasok, asztalosok, ácsok, kőművesek stb. a német tartományokból mielőbb ide szállíttassanak. [...] Minthogy a visszafoglalók a felszabadított várakat és városokat az uralkodó tulajdonának tekintették, minden visszaemlékezés nélkül a régi birtokosok jogaira, mivel ezek már nagyobb részt nem is léteztek, a romokat és elhagyott helyeket bőségeseen osztogatták, csak hogy legyen, ki a nyert telkeket bekerítse, és a városokat idővel lakályosakká tegye.

Természetes, hogy ily katonás viszonyok közt minden osztrák módon lett adminisztrálva, és ez senkinek sem tűnhetett fel a bevándorlottak közt, mert nyelvüket, hazai szokásaikat és törvényeiket itt is feltalálták az osztrák, bajor, frank, sváb stb. jövevények. *Magyar* lakos még ekkor egyáltalán kevés volt; az uraságok közül alig vágyódott valaki vissza ezen romfészekbe, és akinek még talán háza volt, azt nemsokára eladta vagy elajándékozta; a középosztály pedig nehezen hagyta el az alföldet, mert ottan megszokott szabadságát inkább élvezhette, mert az ijesztő romhalmokkal vesződni nem akart; vagy mert Buda siralmas esete oly leverőleg hatott az egész nemzetre, hogy ide senki nem is kívánczolt. És így nem csoda, hogy: „Metropolis Hungariae germanica, facta est!” A magyarok fővárosa németté vált!

¹ 330 évvel ezelőtt, 1686. szeptember 2-án sikerült Budát és Pestet felszabadítani a másfél évszázados török megszállás alól. Rómer Flóris akadémikusnak (1815–1889), a „magyar régészet atyjá”-nak *A régi Pest* című történelmi tanulmányából idézzük a felszabadult Pest első időszakának leírását. (Bp., 1873. 89–93.) A szöveget a mai helyesírásához igazítottuk. (*A Szerk.*)

Mind az említett nehézségek dacára, mégis elég sebes virulásnak indult városunk, és az idegenek hangyaszigalma, rendkívüli kitartása és életrevalósága szemmel láthatólag mozdította elő a jólétet, s így leginkább csak munkás kezűket és a nélkülözhetetlen szerszámokat magukkal hozott bevándorolt németekből keletkezett a pesti házbirtokosok első telepének zöme. De volt is látszatja az újjászervezésnek. Alig egy év után, hogy Pest ismét a keresztények kezébe került, 1687-ben ezt írják: „Pest közép-szerű város és majdnem négyyszögű, mely bár sok oldalt a harc dühétől szenvedett, mégis lassankint megújul, és máris sokkal inkább népesedik, mint Buda, melynél alkalmasabb fekvése van a dunai síkságon.”

Amennyire csak lehetett, a hatóságok kedvezményekben részesítették a két város polgárait. [...] A kövezetvám az árukat behozó kocsiktól egy garasra volt szabályozva; de visszamenve a városból egy fuvar murvát kellett a kocsisoknak magukkal kivinniök! Ezen szabály célszerűtlenségét utóbb bebizonyította a gyakori árvíz; mert ezen anyaggal inkább a város alacsonyabb helyeit kellett volna feltölteni, mint az omladékokat a városból kihordani. De szabályozták az inspektorok magukat az árusokat is, nehogy egyik a másiknak kárt tegyen. Aki csak portékát árult, de nem épített is, az emiatt csekély adót fizetett. A mértékek városi bélyeggel voltak ellátva és a közmérleget használók a városi hivatalnoknak egy mérőtől 1 dénárt fizettek.

A polgári jog szerzése 5 frtra szabályoztatott; azonban ezen díjat 1712-ben már 12 frtra emelték. A budaiak számára kiadott rendeletek Pesten is érvényesítették, minthogy Pest Buda egyik, ti. hatodik kiegészítő külvárosának vétetett, és egészen a budai kamarai adminisztráció alatt állott mindaddig, míg szabad királyi városi jogait ismét vissza nem nyerte. A kézműveseket mint a lakosság legéletrevalóbb zömét, kiváltságokkal édesgették. [...] A város kapuit a várossal együtt a katonaság őrizte és zárta; a katonaság számára laktanyák tervezettek, hogy a polgárság annak tartásával ne terheltesék. A polgármester pedig oda utasított a tanáccsal együtt, hogy a kamarai Inspektortól való függésükről folyvást megemlékezzenek. Itt természetesen a városi korcsmát kell érteni, merthogy a város területén több vendéglő és serház állott, mindjárt kezdettől fogva...

A honismeret és a lokális hagyományok szerepe a szlovák identitás megőrzésében Rákoskeresztúrtól Csömörig

A Magyar Néprajzi Társaság több szakosztálya a Néprajzi Múzeummal együtt másodikjára indítja el a *RE:TNOGRÁFIA* című programsorozatot, ezúttal a város, a városi életmód témakörében. Az első alkalom keretében (2016. április 9-én) a Budapest XVII. kerületi rákoskeresztúri Bartók Béla Alapfokú Művészeti Iskola hangversenytermében élő folklórbemutatóval, diavetítéssel, kiállítással egybekötött kerekasztal-beszélgetésre került sor az újjáéledő szlovák identitás témájában. A beszélgetés az alábbi három központi kérdésre kereste a választ. Újrahasznosíthatók-e szlovák hagyományok a jelenkori nagyvárosban és vonzáskörzetében? Milyen lokális formákat ölt a szlovák identitás a XXI. században? Milyen hozadékaik vannak Rákoskeresztúrtól Csömörig?

Az eseményen Szabó Erzsébet, a Csömöri Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat tagja, Petrovics Viktória, az ecseri Zöldkoszorú Hagyományörző Kör tagja, valamint Leskó-Dely Tercia, a Bartók Béla Művészeti Iskola Népzene Tanszakának vezetője ismertették a résztvevőknek, hogyan alakult az egyes településeken a szlovákság sorsa, illetve milyen módon tudják a jelenben megélni szlovákságukat.

A Csömöri és Ecseri Hagyományörzők, az Aranymálinkó Hagyományörző Néptáncegyüttes, valamint a Rákoskeresztúri Asszonyok jóvoltából az esemény minden résztvevője átérezhette, megtapasztalhatta a gyökereknek azt az erejét, mely áthatja a ma élő szlovák kultúrát és identitást. A színpadon több generáció szólalt meg egymás mellett. Derzbach Istvánné, a rákoskeresztúri szlovák nemzetiségű tősgyökeres lokálpatriótája szerint csakis ilyen formában lehet fenntartani és továbbadni a néphagyományt.

A török hódoltság idején elpusztított, elnéptelenedett Pest megyei falvak az újratelepítés második migrációs hullámában alakultak újjá 1711 után. Az idetelepülők főként Hont, Nógrád, Zólyom megyéből, kevesebben Liptó és Túróc megyéből érkeztek. A szlovákokat követően német ajkú betelepülők is színezték az etnikai képet. A Pest megyei két nagy szlovák tömb egyike az ún. „Kerepesi sziget”,